

már az említett, korábbi könyvében is megfigyelhető volt egy reduktív folyamat, amely a szabadabb szerkezetű, hosszabb írásoktól kezdve, a háromnegysoros versszakból álló műveken keresztül jutott el ezekhez a poétikai sűrítmenyekhez). A látogat ellenére nem a szó szoros értelemben vett bölcselkedő szentenciákról van szó, hiszen a forma által megkövetelt tartalmi tömörség ez esetben nem jelent semmiféle hangnemválást, az ironikus ön-reflexiók ugyanúgy megmaradnak, ahogy a költő relativizáló hajlama is újabb és újabb nézőpontokat villant föl egy-egy felvetett témával kapcsolatban. A konkrétan vagy látens körülírt fókuszpont azonban szinte mindvégig az elmúlás tudatállapota (ezzel párhuzamosan pedig a tudat mulandóságának állandó rögzítése) lesz.

A „gondolkodó szalmaszál” törekvésének és magánvalóságának időskori tudatosítása ezzel együtt nem jár egyhangú rezignáltsággal, még csak számadásszerű felhangjai sincsenek az egyenes szövegszervezésű kötetnek, melynek kiérlelt darabjai között alig találunk rostálnivalót. Holott a szerzői szűrő érezhetően benne hagyott olyan szövszeneteket is, amelyek amolyan hézagkitöltő formulákként hatnak, látszólag nem mondanak túl sokat, esetleg elkoptatott frázisoknak tűnnek. A valóság azonban egészen más, hiszen Bertók *firkái* egytől-egyig ugyanannak a már-már mantraszerű belső beszédnek a részei, amelyből ugyanúgy ki lehet emelni vagy el lehet venni bármit, mert a hangsúly az olykor megszakított, mégis folyamatosan jelenlevő tudatfolyamon van, melynek cseppjei különválaszthatatlanok, homogén hordalékot görgöztetnek.

„Dráma, eposz, regény, önéletrajz helyett / két sorra teszed föl végül mindenedet?” — hangzik az egyik kitétel, amely a — néhány kivételtől eltekintve — következetesen páros rímekből, illetve 10–12 szótagos sorokból álló versek mibenlétére kérdezz rá egy pillanatra. Az olvasóban is felmerülhet a kérdés, hogy belesűríthető-e ezekbe a miniatűrökbe mindaz, amit egy ilyen gazdag életmű még magában hordozhat. A felvillantott események kimerevített képeiben, fanyar humorú megállapításaiban, súlyos tapasztalatokat rejtő, ám korántsem letaglózó következtetéseiben mindinkább a lírai alanyról lefoszló artisztikum jut kifejezésre, bár a Bertók-féle poétika mindig törekedett a letisztult és szikár beszédmódra, akkor is, ha éppen körmönfontabb mondanivalót tárt fel. „Ők, ti, mi, ő, te, én... / Se hős, se költemény.” — a *Babits nyomán* alcímű *Az epilóg lírikusa* valamiképpen arra az alkotói szakaszra utal, ahol a művek egyre inkább — Oravecz Imre szóhasználatával — életdokumentumokká válnak, és ahol a szerzői személyiség szinte teljes önazonosságot mutat az íróval. (Az idézett költőtárs lecsupaszított nyelvezetű, eszköztelenül ter-

mészetes *Távozó fa* című verseskönyve hasonló tanulságokkal szolgál.) „Mélyeket lélegzel, mélyen van az élet, / apránként hozod föl, s éppen hogy eléred.” A megélt „történelmi” szerep (lásd az ’56 előtti nyolc hónapos börtönt idéző szövegeket) vagy a régvolt emlékek újraélése tehát egyfajta távolodó gesztusrendszeren keresztül történik, egyszerre lényegítve át és semlegesítve el a felemlegetett momentumokat. Mintha légiesnek, elillanónak tetszene mindaz, ami adatott, vagy ami veszteségeként volt elkönyvelve, ugyanakkor a betegséggel küzdő ember nehézkedése, a fájdalommal kísért mindennapok vánszorgása is beépül az összességében akár sűrűnek is érezhető felhozatalba.

„A fal akkor is fal, ha telefirkálsz, / a szalma meg szalma, hiába cifrázod.” Bertók László egymásra íródó firkái úgy vésődnek az idő falába, hogy nem akarják azt ledönteni, bár díszíteni sem. Ebben az értelemben nem az úgynevezett örökévalóság jegyében fogant költészet az, ami a lapokon megszólal, csupán a szűkülő — hol fojtogatónak, hol szellősebbnek érzett — életér időleges kiterjesztéséről van szó, amely pár pillanatra mégis képes távlatot nyitni, legalábbis rálátást adni mindarra, ami sem az öntudat, sem a teremtő képzelet számára fel nem fogható, el nem gondolható. „Ha úgy érzed, hogy már nem tart semmi, / próbáld meg magadat elengedni.” Hogyan lehet itt egy szalmaszálat is keresztbe tenni? A *Firkák a szalmaszállra* Roskó Gábor által körvonalazott, borítón látható szürke angyala mintha megannyi keresztbe tett, odafirkált szalmaszálból rakta volna meg azt a tüzet, ahol melegedhet — az idő nyirkos, kihülő falai között. (*Magvető*, Budapest, 2015)

PAPP MÁTÉ

SZVETLANA ALEKSZIJEVICS: CSERNOBILI IMA

Torok- és gyomorszorító olvasmány 2015 irodalmi Nobel-díjasának, Svetlana Alekszijejicsnek magyarul legutóbb megjelent kötete, a *Csernobili ima*. A szerző olyasmire vállalkozott, ami az idevágó, könyvtáryira rúgó irodalomból sokáig hiányzott: a személyes emlékezés látószögéből mutatja be az elmúlt század legnagyobb és legdermesztőbb technológiai balesetének következményeit.

Noha a fehér orosz szerzőt évek óta a Nobel-díjra esélyesek között emlegették, a magyar olvasóközönség a stockholmi döntés után ismerkedett meg nevével, annak ellenére, hogy két kötetét korábban már kiadták magyarul. Egészen régen, 1988-ban jelent meg *A háború nem asszonyi dolog* (ez most újra kapható), majd 1999-ben a *Fiúk cinkkoporsóban*, de a háború borzalmait női szemzőgből elmesélő előbbi, és az afganisztáni szov-

jet intervencióról szóló második mű még a köz-könyvtárak többségében sem lelhető fel, ami részben magyarázza, miért tavaly tanultuk meg az író nevét. *Elhordott múltjaink* című monumentális kötetét a díja odaítélése utáni napokban vehette kezébe a magyar olvasó, míg a *Csernobili imát* az idei Könyvfesztiválon mutatták be. Az eddigi életmű immár hozzáférhető magyarul.

A kötet műfaji meghatározása nem egyszerű feladat, ám ezt megelőzi egy elemi kérdés. Szépirodalmi szöveg-e a *Csernobili ima*? Szentségtörőnek tetszik, tudva, hogy egy Nobel-díjas író műve kapcsán hangzik el. Mégis jogos. Ha szigorúan ítélkezünk, akkor Alekszijevec kötetét újságírói munkának kellene nevezni. Interjúk formájában sorsokat, életeket mutat be. Alkotói módszere látszólagos egyszerűsége ellenére — a nukleáris baleset túlélőit, azok özvegyeit, gyerekeit beszélgeti a nélkül, hogy íróként közbeszólna — hihetetlen variációs lehetőségekhez juttatja a szerzőt. A *Csernobili imában* legkevesebb ötvenen mesélik el, mi történt velük és családjukkal a négyes reaktorblokk felrobbanása után. Széles társadalmi keresztmetszet rajzát adja ki a megannyi megszólaltatott mondanója, akiket a szerző összefoglalóan — valószínűsítően és átvitt értelemben — „csernobili emberek” nevez, mert a nukleáris katasztrófa számára új időszámítás kezdetét jelenti. Alapértékek kérdőjeleződnek meg, a technikai haladásba vetett hit — gyilkos szójátékkal élve — atomjaira hullott szét. A „csernobili ember” rádöbben arra, hogy a nukleáris energiával olyan erőket szabadított fel, amelyek felett nem képes maradéktalanul uralkodni. A birodalmi propaganda szerint a szovjet atomerőművek olyan biztonságosak, hogy akár a Vörös térre is épülhettek volna. A szerző nem mulasztja el megjegyezni, hogy több rendkívül súlyos atomerőmű-baleset történt az 1950–1960-as években a Szovjetunióban, amelyeket elhallgattak.

A csernobili baleset tényét napokig titkolták, és ki tudja, mi történik, ha az észak-európai országok sugárzásmérő központjai nem adnak ki általános riasztást. A kríziskommunikáció szinte valamennyi szabályát felrúgva, a gorbacsovi nyíltság és nyitottság (*glasznosztj*) alapelveinek feladásáról nem is beszélve, folyt a mellébeszélés, a baleset jelentőségének kisebbitése. A szerző által megszólaltatottak közül többen osztják azt a nézetet, hogy a Szovjetunió felbomlását felgyorsította a baleset, amely mérhetetlen anyagi károkat okozott. Az emberáldozatok mérlege soha nem készült el. A *Csernobili ima* egyértelművé teszi, hogy a minden irányú felkészületlenség miatt sokkal többen betegedtek és haltak meg, mint az elkerülhetetlen lett volna. A szervezetlenség, a dezinformációk, a korrupció tovább növelték a bajt, de az is kétségtelen, hogy névtelen emberek tömegének hősiessége is hoz-

zátartozik az összképhez. Nem voltak parancsmegtagadók, akkor sem, amikor tudták, mivel jár az atomerőmű közelében dolgozni. A legfenyegetőbb veszélyt, a további három atomreaktor felrobbanását meg kellett akadályozni. Ha ez nem sikerül, akkor egyes jóslatok szerint Európa jelentős része lakhatatlanná vált volna. A mentés sikerességének tétje ez (is) volt.

A helyszínre vezényelttel kezdetben nem közölték, milyen veszélyeknek lesznek kitéve, nem gondoskodtak védőfelszerelésekről. Sokan a halálos sugárdózis százszorosával fertőződtek meg. Az orvosok a kórházba került tűzoltók, katonák és likvidátorok hozzátartozóit figyelmeztették, hogy ne érintsék, ne csókolják meg szeretetteiket, mert azok nem mások, mint „sugármentesítésre váró tárgyak”. A holttesteket nem adták ki a családoknak. Az úttörőtáborokban — gondolva, hogy este világítanak — „szentjánosbogaraknak” csúfolták az onnan érkező gyerekeket.

Hihetetlenül erős szöveg a *Csernobili ima* textusa, amelyről nem jelenthetjük ki, hogy Alekszijevec. Itt térünk vissza a szépirodalom vagy sem kérdésfelvetéséhez. Legközelebb talán akkor járunk az igazsághoz, ha úgy tekintünk a kötetre, hogy az újságírás éppen a megörökített esemény tragikussága és az írói szövegformálás miatt átváltozik irodalommal. A halál árnyékába egy kicsit mindenki filozófus lesz — mondta az egyik megszólaltatott. Az interjúsorozat elolvasása, vele az emberi sorsok mikroszkopikus megfigyelése, a kisvilágok hiperrealista ábrázolása bizonyos értelemben újragondoltatja velünk a szépirodalmi szöveg mibenlétét és fogalmát. (Ford. Pálfalvi Lajos; *Európa*, Budapest, 2016)

BOD PÉTER

#VERSLAVINA A nő meg a férfi

Ho-hó! Nem pelyhekben hullott elénk, és nem is vágott tarkón, de pár nap alatt teljesen elsodort. Egy lavina gurult végig a Facebook oldalán. Ám a valóssal ellentétben itt nem pusztult el senki, legfeljebb a nevetéstől.

Van-e elragadóbb és megfejtethetlenebb téma a szerelemnél? Kit ne érintene meg az évek múlása? Valakinek szépen, lassan pelyhekben esik le, másokat pofon üt, és van, hogy visszagondolva olyan gyorsan telt el, mint egy suhanás. Most nem paripásan vágatott, nem vérvörös falábakon vonult, még csak ki se zökkent, és szaga sem volt, nem is pénz formájában jött, hanem a negyvenes körökben gyűrűzve. Férfiak és nők, költők és olvasók, a közösségi média megadta az éterben a teret, és közösséget oltott a sokszor csak közösségnek nevezettbe. Elsodorta a tekintetet a munkától, és be-